

Узагальнюючи вищевикладене, робимо наступні висновки.

1. Психологічно війна в Україні не зламала нас. Наприклад, на Чернігівщину у квітні 2022 року повернулося майже 80 відсотків людей які вимушені були залишити свої оселі і переміщатися як в межах країни так і закордон. Така ситуація і в інших областях. За нашим дослідженням дана тенденція є позитивною. Люди хочуть жити і працювати на свою країну. Не вдалося зламати українців і шляхом відключенням світла і тепла. Отож, життя українців рухаються у правильному руслі. Щодо людей які виїхали за кордон, в більшості вони мають пройти адаптаційний період, полишити свій страх, а тому їх повернення може бути після війни.

2. Обмежуючи і впливаючи на права і свободи людини в період воєнного стану держава, водночас обмежує права і свободи всього суспільства, оскільки права особи – це стрижень правової системи, засади, які визначають її соціальний, політичний і спеціально-юридичний зміст. В умовах війни критерієм стійкості його правової системи і показником рівня його правового розвитку служить вміння держави забезпечити реалізацію прав і свобод саме внутрішньопереміщених осіб і переселенців у інші країни, оскільки права людини – це основні можливості, необхідні для гідного та вільного існування й розвитку як особи, так і суспільства.

-
1. Загальна декларація прав людини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 28 листопада 2022 року.)
 2. Європейська конвенція з прав людини про захист прав людини та основних свобод. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 2 грудня 2022 року.)
 3. Конституція України/ URL : <https://www.youtube.com/watch?v=Zy9DNc7VAa8> (дата звернення 5 грудня 2022 р.).

Віталій ЗАВГОРОДНІЙ
професор кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна,
доктор юридичних наук, професор

ДРУЖНЄ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Після визнання скарги прийнятною Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Страсбурзький суд, Суд Ради Європи) усе частіше пропонує свої послуги для досягнення дружнього врегулювання спору, і такий підхід

зумовлений постійним зростанням кількості скарг до цієї міжнародної судової інституції. У зв'язку з цим, у правничій науці висловлюється думка про існування таких самостійних різновидів правових актів Суду Ради Європи як рішень щодо дружнього врегулювання спору та рішень про схвалення умов односторонньої декларації. Більше того, ця ідея отримала свій розвиток і в приписах ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Так, з погляду С.К. Бурми, одним із критерієм для розрізнення видів процедур дружнього врегулювання у Страсбурзькому суді є форма судового рішення, за якою слід виокремлювати: а) рішення щодо дружнього врегулювання – у формі рішення (decision) або рішення щодо суті (judgement);

б) рішення щодо вилучення заяви з реєстру справ – у формі рішення (decision); в) рішення щодо дружнього врегулювання – у формі доповіді Комісії (report) або у формі рішення (decision) до 1998 року [1, с. 130, 180-181]. Однак слід зазначити, що у своїй праці вчений не наводить жодних особливостей виконання саме такого різновиду рішень Страсбурзького суду та фактично веде мову про загальні проблеми виконання рішень ЄСПЛ по суті справи.

Як стверджують М.О. Баймуратов та О.О. Гріненко, основними критеріями рішень ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання, передбаченими міжнародним правом (правом Ради Європи), зокрема нормами Конвенції та Регламенту, вбачаються такі: стислий виклад у рішенні фактів та досягнутого по ним рішення, застосування ЄСПЛ під час винесення такого рішення ст. 39 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Визначення додаткових критеріїв щодо віднесення актів ЄСПЛ до такої категорії, як «рішення ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання у справі проти України» у законах та підзаконних актах України не виявлено [2, с. 198-199].

Принагідно слід зазначити, що в ідеї існування рішень ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання спору є і свої противники.

Так, наприклад, О.В. Буткевич наголошує, що ст. 2 Закону «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» проголошує обов'язковим до виконання Україною рішень ЄСПЛ, а ч. 1 ст. 1 цього ж Закону до таких рішень відносить рішення «щодо дружнього врегулювання у справі проти України». У той же час ЄСПЛ не виносить самостійно рішення про дружнє врегулювання справи (є рішення Суду винесене після комунікації або після прийнятності щодо виключення заяви зі списку справ на підставі досягнення дружнього врегулювання сторонами), а до цього процесу підключається Секретаріат Суду [3, с. 288-289].

Критичне осмислення вищенаведених тверджень правників дає підстави для таких умовиводів. Декларація про дружнє врегулювання спору, що підписується державою-учасницею Конвенції та скаржником у зв'язку із

заявою останнього про порушення конвенційних прав або свобод, є добровільною угодою між двома сторонами, яка укладається на конфіденційній основі задля вичерпання конфлікту, що виник на національному рівні без подальшого розгляду ЄСПЛ справи по суті. Її укладення є можливим за умови досягнення консенсусу між сторонами з таких питань: а) суми компенсації за порушення прав людини; б) зобов'язань держави вжити інших конкретних заходів індивідуального або загального характеру задля відновлення порушеного права скаржника; в) зобов'язань заявника не подавати будь-яких скарг проти держави-учасниці Конвенції стосовно фактів за поданою заявою та не вимагати перегляду справи.

Так, наприклад, у декларації про дружнє врегулювання, що була укладена при розгляді справи «Гонгадзе проти України», Уряд України заявив, що готовий добровільно сплатити пані М. Гонгадзе суму в розмірі сто тисяч євро як доказ дружнього врегулювання зазначеної справи, що в даний час розглядається ЄСПЛ. Відповідно заявниця погодилася, що втрачає право на будь-які скарги проти України за поданою заявою, а також зобов'язується не вимагати передачі справи на розгляд Великої Палати згідно § 1 ст. 43 Конвенції після того, як ЄСПЛ винесе рішення у цій справі [4].

Зазначене дозволяє стверджувати, що ЄСПЛ, зважаючи на свою субсидіарну роль, лише пропонує сторонам вичерпати конфлікт, який склався, через можливість укладення двосторонньої угоди, не ухвалюючи при цьому жодних власних правоконстатуючих рішень про дружнє врегулювання спору. Аналіз резолютивної частини рішень ЄСПЛ, які складають предмет розгляду, свідчить про те, що їх ухвалення має на меті не вирішити справу по суті, чи засвідчити юридичний факт дружнього врегулювання, а вилучити справу з реєстру на підставі такого факту.

Така позиція підтверджується і положеннями ст. 39 Конвенції, в ч. 3 якої зазначається, що у разі досягнення дружнього врегулювання Європейський суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення [5].

Так, наприклад, у рішенні ЄСПЛ від 23.10.2012 за заявою № 20440/06, поданою Г.К. Апальковою проти України, ЄСПЛ зазначається, що він бере до уваги факт досягнення сторонами дружнього врегулювання та переконаний, що таке врегулювання ґрунтується на повазі до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, та не знаходить підстав для подальшого розгляду заяви. За цих підстав Суд одноголосно вирішує вилучити заяву з реєстру справ відповідно до статті 39 Конвенції [6].

Вважаємо, що тотожними за юридичною природою є і правові акти ЄСПЛ, які ухвалюються з підстав схвалення умов односторонньої декларації з боку Уряду, що трактується Страсбурзьким судом як досягнення сторонами дружнього врегулювання. Так, у рішенні ЄСПЛ від 18 грудня 2012 року за заявою № 7635/07, яка подана Г. Ф. Буряком проти України, Суд зазначив, що 13 лютого 2012 року та 29 березня 2012 року отримав односторонню

декларацію Уряду та лист заявника, в якому він прийняв умови цієї декларації. Суд бере до уваги факт досягнення сторонами дружнього врегулювання та переконаний, що таке врегулювання ґрунтується на повазі до прав людини, гарантованих Конвенцією, і не знаходить підстав для подальшого розгляду заяви. За цих підстав Суд одноголосно вирішує вилучити заяву з реєстру справ відповідно до ст. 39 Конвенції [7].

Таким чином, досліджувані правові акти Страсбурзького суду не являють собою окремого різновиду постанов ЄСПЛ, а отже не мають їх властивостей та не виконуються як такі державою-учасницею Конвенції. У випадку укладення декларацій про дружнє врегулювання спору чи схвалення умов односторонньої декларації коректно вести мову лише про належне виконання сторонами зобов'язань, що випливають з положень таких угод, та про існування рішень ЄСПЛ допоміжного характеру щодо вилучення заяв з реєстру у зв'язку з названими підставами.

Зважаючи на цей факт, потребує корегування ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», до якої слід додати нормативні приписи про обов'язковість виконання Україною зобов'язань, що взяті державою у зв'язку з укладенням декларацій про дружнє врегулювання спору чи схвалення односторонньої декларації.

Водночас положення ст. 1 вищезгаданого нормативно-правового акта мають бути доповнені приписами такого змісту: а) декларація про дружнє врегулювання спору – це добровільна угода, що укладається на конфіденційній основі між скаржником та державою задля вичерпання конфлікту, який виник на національному рівні у зв'язку з порушенням останньою конвенційних прав та/або свобод людини, без подальшого розгляду Судом справи по суті; б) одностороння декларація уряду – це акт, яким Органом представництва, за попереднім узгодженням з міжвідомчою робочою групою, пропонуються умови дружнього вичерпання конфлікту, що виник між скаржником та державою на національному рівні у зв'язку з порушенням останньою конвенційних прав та/або свобод людини, без подальшого розгляду Судом справи по суті.

1. Бурма С.К. Міжнародно-правова характеристика інституту дружнього врегулювання в Європейському суді з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2015. 231 с.

2. Баймуратов М.О., Грінченко О.О. Рішення Європейського Суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справах проти України: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6. Том. 3. С. 189-201.

3. Буткевич О.В. Чи є рішення Європейського Суду з прав людини обов'язковими для України, як цього вимагає закон? *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини*: зб. наук. статей Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С.В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 279-293.

4. Декларація про дружнє врегулювання у справі «Гонгадзе проти України» (заява № 34056/02). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/17371955>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Рада Європи. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Рішення Європейського суду з прав людини від 23 жовтня 2012 року за заявою № 20440/06, поданою Галиною Куртівною Апальковою проти України). URL: <http://old.minjust.gov.ua/43258>

7. Рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудня 2012 року за заявою № 7635/07, подану Григорієм Федоровичем Буряком проти України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/43258>.

Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ
завідувач кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна
доктор юридичних наук, професор

ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИКИ

Громадянство України відображає стійкий правовий зв'язок особи із Українською державою, що проявляється у взаємних правах та обов'язках. Отже, громадянство України є привілеєм, крім того, Конституція України встановлює принцип єдиного громадянства в Україні, як відомо станом на сьогодні маємо вже велику кількість порушень даного положення.

Погоджуємось із позицією О. Сподинського, що належність до громадянства гарантує особі весь комплекс конституційних прав та свобод й забезпечує її право на участь в управлінні державою, наділяє правом бути носієм влади в державі [1, С. 13].

Конституційний інститут громадянства знаходиться в постійному розвитку, і нині перевага громадянства над іншими правовими зв'язками (апатриди, біпатриди, біженці, іноземці та інші) полягає переважно в політичних правах, тобто тих, які стосуються управління державними справами, державної служби, активного і пасивного виборчого права. Щодо стосується соціального забезпечення, економічного, правового та культурного життя, то в більшості країн Європейського Союзу апатриди, біпатриди, біженці, іноземці й інші користуються такими правами нарівні з громадянами держави.

Для забезпечення дійсної привілейованості правового статусу громадян України, забезпечення суверенітету, незалежності та поваги до державної мови, історії, традицій, конституційного ладу, вважаємо необхідним серед умов прийняття до громадянства України передбачити – складання комплексного іспиту, щодо володіння державною мовою в обсязі,